

DAVIT TILOYAN

PhD in History

Department of World History YSU

davidtinoyan@gmail.com

THE RELATIONSHIPS OF SECULAR AND SPIRITUAL POWERS IN THE ARMENIAN KINGDOM OF CILICIA 1240-50'ss

Hethum I is rightly considered to be unique and original among the Armenian kings. His activities were towards strengthening the Armenian statehood and spiritual power. Having been crowned at a very early age he dedicated his conscious life to the strengthening of the state and church. The change of dynasty in Cilicia and generally in the medieval civilization was a huge historical event which could bring to enormous changes. However, it is worth mentioning in honour of the Hethumyans that the process of the Armenian statehood didn't suffer serious damages during the reign of its first king. Anyway, the truth is that change of dynasty in the proper sense didn't occur, as L. Ter Petrosyan mentioned being thoroughly deep in the matter¹. It is also worth mentioning that the political activity of the founder of the Hethumyan dynasty was also within the period of the devastating invasion by the Mongols. The above-mentioned couldn't but affect his activity. Therefore, the political activity of his second term was mainly based on that new circumstance under which the Armenian secular and spiritual-political thought was trapped. He was actively engaged in the diplomatic relations of the Middle East of that time. His visit to Mongolia is particularly considered to be one of the best initiatives of the Armenian diplomacy. Moreover, it had not only purely Armenian but also territorial significance providing somehow benevolent attitude towards the Christian community of the Middle East. The situation in the Middle East had significantly changed in the afore-mentioned period; the danger revealed by the Mongols reshaped the political map of the territory. Hethum had to operate in such conditions. It is worth mentioning that the latter was one of those unique kings of Cilicia, during whose reign the relationship with the Armenian Church was almost solely friendly and complementary concerning the most serious state issues. Indeed in all that was due to the complicated political situations, a huge role was given to the rightly balanced and reasonable policy of the king. But parallel to that fact it is worth to point out the existence of Constantine Bardzraberdzi, one of the greatest leaders of the Armenian Church. The period of his reign (1221–1267) almost coincided with the reign of Hethum (1226–1269). It should be especially mentioned that Constantine Bardzraberdzi was consecrated Catholicos with the efforts of Constantine – the father of the king, who had

---

¹ Տեր-Պետրոսյան Լ., Հայաստան, 2007, 278:

a huge role in the crowning of Hethum as well. In the whole further course we can see that these two representatives of the supreme secular and spiritual powers of the Cilician sector of the Armenian nation were acting in a coherent way, without serious contradictions. This cooperation of Armenian secular and spiritual powers was visible both in secular and spiritual processes as mentioned above. In spite of the seemingly quite calm dogmatic situation of the period, it is worth stating that this period also contained dogmatic as well as intra-ecclesiastical problematic issues that made the leaders of both institutions operate in a possibly united way. So the meeting held in 1243 in Sis was organized by «his (Hethum's) instruction»². So some information about the motives of organizing that meeting was found in the works of Kirakos Gandzaketsi. According to him, one of the greatest priests of the time – Archimandrite Vardan Areveltsi visited Jerusalem in about 1240. On his way back in 1241, Vardan met Catholicos Constantine in Rumkale/Hromkla³. Thereafter the Archimandrite stayed in Rumkale for several years. «Recognizing him, Constantine didn't want to part with him and linked him with the name of God to himself...»⁴.

So as a result of united thoughts of those two church figures the Ecclesiastical Assembly of Sis was held in 1243. Certainly the convocation of this assembly has a peculiar role in the histories of both Armenian Church and Armenian jurisprudence. «The Canons adopted by the Assembly was the last canonical statutory in the Armenian reality and it regulated intra-ecclesiastical as well as secular relations as marital-family, criminal and others»⁵. It should be also mentioned that Areveltsi had a huge influence on the king himself. A similar view was expressed by P. Antapyan immersed in the activities of Areveltsi: «Vardan Areveltsi was one of his (Hethum's) educators, spiritual guardians, advisers, and apparently the confessors as well. This circumstance gives grounds to insist that he was also involved in the state affairs undertaken by the king»⁶. According to the preserved information we can think that the statement of P. Antapyan, that Areveltsi was even the educator and spiritual guardian of the king, is not at all exaggerated. Kirakos Gandzaketsi then thoroughly referred to the issues that served as a ground for the meeting: «marriage with relatives, divorce, fornication, Lent indiscretion, ordination with bribe, etc.»⁷. As a result it was decided to hold a special Church meeting for the solution of the current problems, in which the secular power in the face of the king and the Cilician aristocratic class representatives also participated. As mentioned above, though, the meeting was held by Hethum's permission. «...With the participation of the bishops of the Cilician World and the surrounding provinces; by the instruction of the king Hethum and ours (Catholicos)»⁸. As a matter of fact, we can state, that the right of holding Church meetings belonged solely to the Catholicos. Its

---

² Կիրակոս Գանձակեցի, 1961, 303:

³ Նույն տեղում:

⁴ Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս Օրմանեան, հ. Բ, սյուն 1899, 2001:

⁵ Վաղարշյան Ա., 2014, 467:

⁶ Անթապյան Փ., Գիրք Բ, 1989, 6:

⁷ Կիրակոս Գանձակեցի, 303:

⁸ Նույն տեղում (Ormanyan mistakenly connects this meeting with the name of Hethum stating that it was held by the instruction of the latter. Source: Օրմանեան Մ., սյուն 1900).

formulation was given by Mkhitar Gosh: «He (Catholicos) commands to call meetings»⁹. This meeting, though, had an obvious disadvantage: in fact, excepting Vardan, no representatives of Greater Armenia (Mets Hayk) and secular and spiritual powers of North-East Armenia, which was more important with its political, spiritual and economic significance in the Armenian environment, participated in the meeting. It is also worth stating the fact that: «... the Armenian Episcopal chairs didn't participate in the election process of Hovhannes VI Ssetsi (1203), Constantine A Bardzraberdzi (1221) and Hakob Klayetsi (1268), but accepted their Patriarchal authority. The thing was the same in the election process of Grigor Anavarzetsi (1293–1306), and it was even when he was known for his Latin-oriented position»¹⁰. Of course, all of that had its reasons. The participation of representatives of the provinces of «Hayots Mecats» (The Armenian Outstanding People) in similar meetings was extremely difficult. And mostly it was connected with technical obstacles. Hence it is not accidental that Church meetings held in Cilicia were without the «Eastern» presence. However, it took place with the presence and initiative of the two leaders of Armenian spiritual and secular powers bearing the title of «Amenayn Hayots» («Catholicos of All Armenians»/«His Holiness»). At the same time the fact must be stated that V. Areveltsi, who was one of the active initiators of the meeting and was present at it, essentially, carrying authority in the «East», was the representative of the ecclesiastical authority of that very region. That is, we can state that the ecclesiastical authority of Greater Armenia (Mets Hayk) was in a peculiar sense represented at that meeting by Areveltsi. Among various ecclesiastical organizational issues, the financial problem of ecclesiastical authority stood out in the resolutions passed at the meeting. Perhaps, the representatives of “eastern dioceses” responsible before the Catholicoses reigning in Rumkale were not performing their financial duties. It becomes clear in Vardan Areveltsi's undermentioned record: «Bishops serve the patriarchate with their gain in accordance with rules, as Saint Gregory the Illuminator wrote, that people pay tithe to priests, the latter give that to bishops, and bishops hand it over to the patriarch». The fact that the issue had a great importance at the meeting can also be seen in the continuation: Vardan Areveltsi was sent to the eastern regions to implement the resolutions adopted throughout the meeting. «Vardan Vardapet (celibate priest) sent to the East by the Catholicos came, visited the provinces ruled by bishops and lords, gave them orders and demanded an agreement. Though most of them had gone astray and had been infected by the vice of avidity, and that was bothering them, they did not dare to object and took an oath and signed the agreement. Thereafter, the representatives of ecclesiastical and temporal powers of Greater Armenia, actually, although unwillingly, agreed to the presented points»¹¹. It is also necessary to mention that the implementation of the resolutions, adopted at the clerical meetings in Cilicia, in the eastern regions was conditioned rather by the «autoritas» possessed by the Catholicos and the king, than the imperative nature of the meetings. Regardless of different territorial and conditional levels, however, the ecclesiastical and temporal powers of the

---

⁹ Մխիթար Գոշ, 136:

¹⁰ Թորոսյան Վ., 2011, 111:

¹¹ Կիրակոս Գանձակեցի, 310:

regions of Greater Armenia had to some extent to reckon with the pan-Armenian titles of the king and the Catholicos. Vardan Areveltsi, who had undertaken the presentation of the resolutions, passed at the meetings to the ecclesiastical and temporal powers of Greater Armenia, finally managed to extort a «paper of approbation», i.e. a commitment to carry out the canonical resolutions of the meeting. As mentioned above, perhaps, the problem of financial engagement had a crucial role in accepting the resolutions with reluctance. Indeed, some of the resolutions adopted at the meeting, which were providing some concessions for the Catholic church, could contain certain portions of displeasure, which, however, could not be of a decisive significance. Another fact should be indicated as well: Vardan arrived in Greater Armenia carrying the resolutions of the meeting with him only in 1246. Sending the resolutions, passed on vital problems for the church with a three-year-delay, was at least strange. The Catholicos and, why not, Hethum as well should have been interested in quick implementation of canonical resolutions, shouldn't they? Perhaps, two versions might be possible in this respect. The resolutions were delivered in very 1243 or in the following year, however, were not accepted by those ruling in the East. Therefore, the ignorance of the resolutions induced Vardan Areveltsi personally to deliver the resolutions to the East, where he was famous. The other possible version is the military-political situation developed in the region. The Mongols had already conquered Southern Armenia and the battle of Kyosedagh was going to take place in 1243, which would change the political map of the territory. The Cilician authorities had not established any diplomatic relations with the Mongols yet. The problem, first of all, concerned the security of roads. Smbat Constable himself visited Mongols only in 1248. Shortly after, when Hethum left for Karakorum too, he had to pass through disguised. In such conditions, indeed, the prompt implementation of the canonical resolutions of the church was for a while secondary for The Cilician authorities. On the other hand the problem of the physical security of truces was a serious one. The second version can be considered far more possible. Anyhow, the total implementation of the canonical resolutions in the East failed. Unfortunately the reasons are unknown. Perhaps, the main issue was again the financial problem. And the Catholicos, again with the help of Vardan Areveltsi, sent the sententious circular on making the canonical decisions to the East. «And in 700 AD and in the 30th year of our Catholicosate... We heard that vices and problems have only increased here»¹². This time, however, the admonishments of the Catholicos served their aims: this is proved by the lithographs of the very 1251, through which it becomes clear that the secular and spiritual authorities had not just accepted the observations of their patriarch but also started to implement them: «By the will of the Holy Spirit and Catholicos Constantine, with the help of Great prince Ishkhan Shahنشah, we, the bishops of the episcopate of Bjni, St. Vanakan and St. Gregory, affirmed the sententious rules, in order not to allow the appointments of vicars or celibate priests (Vardapet) by bribes»¹³. But the discussion of the rules of the meeting of Sis continued in the «East» also later and based right on this perspective, there should be discussions on the 1270's Dzagavan's meeting. The

---

¹² Խաչիկեան Լ., հ. Ա., 1995, 168:

¹³ Եղիազարյան Հ., 1963, թ. Թ-Ժ, 46:

next stage of the collaboration of V. Areveltsi, Constantine Bardzraberdzi and Hethum was connected with the relationships of theirs with the Catholic Church. It is notable that there is an appeal in the sententious list on obeying the new lords, the Mongols. This also was not accidental, taking into consideration the Cilician leaders' intention to get closer with the Mongols, which was considered to be another matter of discussion¹⁴. In the very 1246, when the delegate of the Catholicos left for Greater Armenia, the Pope of Rome addressed Hethum with a special letter. The letter mentioned the unification of the two, moreover, all the Christian churches, based on the circumstances that the Pope's throne was founded by the senior Apostle of Christ, Peter, so his seniority was to be accepted. In the Pope's letter there were a number of accusations addressed to the Armenian Church stating that the latter had digressed from the truthful belief: the contrast with the Catholic Church was comprehensibly taken into consideration on the above-written. It is clear that the case was mostly political covered by sanctity. And the problem was not a new one for the Armenian Church. Also this geopolitical situation required a lot of flexibility from the Armenian king. The Mongolian presence in the region and the desire to become allies with the Armenian kingdom had designed a new situation over the Armenian civilization of the Cilician region. And right in this situation the Catholic Church brought into question its seniority. It's clear that such kind of activity is connected with the idea of the unification of Mongols with the Christian environment. In such a situation, as they considered in Rome, the problems should be first solved with the Eastern Churches. And here the Armenian Church played an important role. In this context we shall also observe the later visit of Hethum to Karakorum and the trial to include the Mongols in the Christian environment. In this way the Armenian clever king tried to take the enterprise of this important issue from the Catholic Church into his own hands. Hethum addressed to the Catholicos about responding to the indictments, and the Catholicos assigned this task to Areveltsi. The represented response of the latter which was sent to the king, and in which the indictments were denied in detail, should really be considered one of the greatest works of Vardan Areveltsi. The latter had the biggest knowledge about religious issues at that time in Cilicia, so it was not by occasion that namely he became the author of this work. Thus staying loyal to the style of resolving problems diplomatically, he was asked to write a quite gentle replication. Point by point Areveltsi countered the charges, substantiating their inadequacy. In the end he proclaimed the idea of Church union unrealistic. Accordingly, revealing the absence of the interest towards the real union before the Pope's Throne, Areveltsi suggested to remain loyal to the commandments of the Armenian Church, not to deviate from them as well as to inform in the case of a continuation of similar writings from the Pope's Throne and to receive the assistance of the Armenian Church. Areveltsi also argued that all the Disciples of Christ were equal. Shortly afterwards apparently by the same person's exhortation the Cilician elite attempted to objectively substantiate the above-mentioned idea. Constantine Bardzraberdzi, certes, with the knowledge and direct participation of the Armenian King, soon after, in 1247, established Artaz Episcopate and launched monastery rebuilding labours. In the same year, a special Church Encyclical was

---

¹⁴ Խաչիկեան Լ., 169:

published. This fact probably served as an objective response to the proposal on the unification with the Catholic Church. The point was that the monastery was named after Apostle Thaddeus and hereby, apparently, the apostolic status of the Armenian Church would be emphasized: «Defending the thesis on the equality of the Apostles, the leaders of the Armenian Church brought alongside Apostles Peter and Paul, who were declared the founders of the Catholic Church, two other Apostles – Bartholomew and Thaddeus ... who had passed away in Artaz province, Armenia, laying the cornerstone of the Armenian Church».¹⁵ Other religious officials of the period, such as Vanakan Vardapet, also sought to prove the fact of the Armenian Church being Apostolic.¹⁶ Assuredly, this step was one of the brilliant episodes of the diplomatic activities of the Cilician Armenian civilization. Besides liaising with Rome, the establishment of a new episcopate was aimed at fortifying the priority of the Cilician spiritual and secular leaders throughout episcopates of Greater Armenia, where it was conspicuously weakened. The leader of Artaz newly-established episcopate would fully be within the sphere of the Cilician party's influence in contrast to the leaders of the other episcopates who, as a rule, represented local influential princely houses by the principle of «paronterutyun»¹⁷. In such cases the influence of the royal court would be distinctly grown in Greater Armenia. Besides, the newly-established episcopate would encompass the Armenians of Antropatene along with Maragha and Tabriz cities within its administrative boundaries. Taking into consideration that Maragha and soon afterwards Tabriz themselves would become the administrative centers to the Mongol Empire of the region and that the possibilities of their integration in the Christian civilization throughout the problematic period and particularly in the Cilician palace were estimated fairly high, hence the establishment of the episcopate gave the opportunity to be much more active in this issue as well. The next episode of Hethum's and Catholicos Constantine's relationships with the Catholic Church was already connected with the requirement brought forth by Pope Innocent IV, in 1251. And here the spiritual and secular elite of Cilicia demonstrated its capabilities to resolve problems through diplomatic channels. The issue at first glance was merely religious. Propounding the thesis, that the Holy Spirit emanated from God and his Son, the Pope required acceptance of a similar approach from the Eastern Churches as well, where, understandably, the Armenian Patriarch had a primary role. It is noteworthy that the Pope: «Addresses a letter to King Hethum and requires a response»¹⁸. Whereat, «And they (King and Catholicos) convoked the wise men of their land in the city of Sis, among them Armenians, Greeks, Assyrians and other nations, whoever was there in their land»¹⁹. If the representatives of other churches present at the meeting considered the Holy Spirit emanated solely from God, then Armenians preferred the option of mediated rejection. It was absolutely not random. Assuredly, under the existing situation, the solution of the religious problem, which was more of a political

---

¹⁵ Խաչիկյան Լ., Հատոր Բ, 1999, 50:

¹⁶ Գիրք Թղթոց, 533–535:

¹⁷ Խաչիկյան Լ., 51:

¹⁸ Կիրակոս Գանձակեցի, 330:

¹⁹ Նույն տեղում:

essence, should have been implemented more profoundly and providently. The response letter was to be provided by the time's prominent ecclesiastical figures, undoubtedly by Vardan Areveltsi, Vanakan Vardapet, Hovsep et al. The result was a response letter with a truly diplomatic answer: «...The Spirit emanates from God, is seen through his Son»²⁰. With this answer the Armenian elite evidently declined Pope's proffer, at the same time not opposing the latter roughly.

BIBLIOGRAPHY

- Անթապյան Փ.**, Վարդան Արևելցի, Կյանքը և գործունեությունը, Գիրք Բ, Երևան, 1989:
Գիրք Թղթոց, Թիֆլիս, 1901:
Եղիազարյան Հ., Բջնիի վանքը և Բջնի գյուղի մյուս հուշարձանները, «Էջմիածին», 1963, թ. Թ-Ժ, էջ 46:
Թորոյան Վ. Հ., Հայ աշխարհիկ և հոգևոր իշխանությունների փոխհարաբերությունները XII դարավերջ, 14-րդ դարասկիզբ, Երևան, 2011: Ատենախոսություն.:
Խաչիկեան Լ., Կոստանդին Բարձրբերդցու խրատական թուղթը՝ առաքուած Արեւելեան Հայաստան 1251 թուականին: Տե՛ս Խաչիկեան Լ., Աշխատություններ, հ. Ա., Երևան, 1995:
Խաչիկեան Լ., Աշխատություններ, Հատոր Բ, Երևան, 1999:
Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմություն Հայոց, Երևան, 1961:
Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս Օրմանեան, Ազգապատում, հ. Բ, սյուն 1899, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին. 2001:
Մխիթար Գռչ, Գիրք դատաստանի, Երևան 1975:
Վաղարշյան Ա., Հայոց Պատմություն, Հատոր երկրորդ, գիրք երկրորդ, Իրավագիտություն, Երևան, 2014:
Տեր-Պետրոսյան Լ., Խաչակիրները և հայերը, Հատոր Բ, Երևան, 2007:

---

²⁰ Կիրակոս Գանձակեցի, 333

ԴԱՎԻԹ ԹԻՆՈՅԱՆ

*Պատմական գիտությունների թեկնածու
ԵՊՀ Համաշխարհային պատմության ամբիոն
davidtinoyan@gmail.com*

**ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՓՈԽՀԱՐԱՔԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ
ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 1240–1250 ԹԹ.**

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հեթում I-ը հայ գահակալների շարքում իրավամբ համարվում է յուրօրինակ ու ինքնատիպ: Նրա գործունեությունը միտված է եղել հայկական պետականության ու հոգևոր իշխանության ամրապնդմանը: Նա գործուն մասնակցություն հանդես բերեց այդ ժամանակաշրջանի Մերձավորարևելյան տարածաշրջանի դիվանագիտական գործընթացներում: Հեթումը Կիլիկայում գահակալած այն եզակի գահակալներից մեկն էր, որի օրոք հայ եկեղեցու հետ փոխհարաբերությունները կրում էին գրեթե բացառապես փոխընդունող բնույթ՝ ազգային պետական լրջագույն խնդիրների շուրջ: Կոստանդին Բարձրբերդցու պառնակալման ժամանակաշրջանը (1221–1267 թթ.) գրեթե համընկավ Հեթումի գահակալման (1226–1269 թթ.) հետ: Կոստանդին Բարձրբերդցին կաթողիկոս էր օծվել Կոստանդին թագավորահոր ջանքերով, և հարդյունս փոքր դերակատարում չէր ունեցել Հեթումի հայոց թագավոր դառնալու հարցում: Հետագա ամբողջ ընթացքում տեսնում ենք, որ հայ ժողովրդի կիլիկյան հատվածի աշխարհիկ և հոգևոր գերագույն իշխանությունների այս երկու ներկայացուցիչները գործել են համաձայնեցված, առանց լուրջ հակասությունների: Չնայած ժամանակաշրջանի դավանաբանական առերևույթ բավական հանդարտությանը, այդուհանդերձ փաստելի է, որ այս շրջանում ևս առկա էին դավանաբանական և ներեկեղեցական խնդրահարույց հարցեր, որոնք ստիպում էին երկու հաստատությունների առաջնորդներին գործել հնարավորինս միասնական: Այսպես 1243 թ. Սսի ժողովի գումարումը առանձնահատուկ տեղ ունի թե՛ Հայոց եկեղեցու և թե՛ հայոց իրավագիտության պատմության տիրույթում: Որոշվում է առկա խնդիրների լուծման համար հրավիրել հատուկ եկեղեցական ժողով, որին իր մասնակցությունն է բերում նաև աշխարհիկ իշխանությունը՝ ի դեմս արքայի և կիլիկյան ազնվականության: Ի շարս հոգևոր և եկեղեցական կազմակերպչական այլևայլ հարցերի ժողովի կայացրած որոշումներում առանձնանում էր հոգևոր իշխանության ֆինանսական խնդիրը: Ըստ ամենայնի Հռոմկայում պառնակալող կաթողիկոսների առջև «արևելյան թեմերի» ներկայացուցիչները չէին կատարում իրենց ֆինանսական պարտավորությունները: Կիլիկիայում եկեղեցական ժողովների որոշումների կատարումն «արևելյան գավառներում» պայմանավորված էր ոչ այնքան ժողովների «խմպերատիվ» բնույթով, որքան որ հայոց հովվապետի ու նաև թագավորի ունեցած «*autoritas*»-ով: Վարդան

Արևելյին, որն իր վրա էր վերցրել ժողովի որոշումները Մեծ Հայքի աշխարհիկ և հոգևոր իշխանություններին ներկայացնելը, կարողանում է ի վերջո կորզել վերջիններից «ձեռագիր հաւանութեան», այն է ժողովի կանոնական որոշումները կատարելու պարտավորագիր: «Արևելքում» կանոնական որոշումների ամբողջական ի կատար ածումը ձգվում է սակայն մինչև 1251 թ.: Վարդան Արևելցու, Կոստանդին Բարձրբերդցու և Հեթումի համագործակցության հաջորդ դրվագն արդեն կապված է կաթոլիկ եկեղեցու հետ փոխհարաբերություններին: Նույն 1246 թ., երբ խրատական շրջաբերականով կաթողիկոսի պատվիրակը մեկնում էր Մեծ Հայք, Հռոմի պապը հատուկ նամակով դիմել էր Հեթումին. Գրության մեջ խոսք էր գնում երկու եկեղեցիների միավորման մասին, ավելին գոյություն ունեցող բոլոր քրիստոնեական եկեղեցիները ելնելով այն հանգամանքից, որ պապական աթոռը հիմնադրվել էր Քրիստոսի ավագագույն համարվող աշակերտ Պետրոսի կողմից, պետք է ճանաչեին նրա գերագահությունը: Հեթումը ներկայացված մեղադրանքներին պատասխանելու խնդրանքով դիմում է կաթողիկոսին, որն էլ այդ պատասխանատու գործը հանձնարարում է Վարդան Արևելցուն: Կետ առ կետ Վարդան Արևելյին հակադարձում է ներկայացրած մեղադրանքներին, հիմնավորելով դրանց սնանկ լինելը: Վերջում նա ներկայացնում է եկեղեցիների միության գաղափարի անիրատեսությունը: Կիլիկյան վերնախավը փորձում է առարկայորեն հիմնավորել վերոգրյալ միտքը: Կոստանդին Բարձրբերդցին 1247 թ. հիմնում է Արտազի թեմը և սկսում է վանքի վերաշինման աշխատանքները. Բանն այն է, որ վանքը կրում էր Թադեոս առաքյալի անունը և հասկանալիորեն սրանով շեշտվելու էր հայոց եկեղեցու առաքելական կարգավիճակը և Հռոմի հետ ակնկալվելիք հորիզոնական հարաբերությունները: Կաթոլիկ եկեղեցու հետ Հեթումի և կաթողիկոս Կոստանդինի փոխհարաբերությունների հաջորդ դրվագն արդեն կապված էր 1251 թ. Իննոկենտիոս 4-րդ պապի առաջ քաշած պահանջի հետ: Խնդիրը առաջին հայացքից զուտ դավանաբանական էր. Պապը առաջ քաշելով սուրբ հոգու աստծուց և նրա որդուց բխված լինելու թեզը, պահանջում է նմանատիպ մոտեցման հետ համաձայնություն նաև արևելյան եկեղեցիներից, որտեղ հասկանալիորեն առաջնային դերակատարումը ուներ հայոց հովվապետը: Պատասխան նամակի գործը հանձնարարվեց Վարդան Արևելցուն, Վանական վարդապետին, Հովսեփին և ևս մի քանիսին: Հարդյունս պատասխան թղթում ձևակերպվում է իրավամբ դիվանագիտական պատասխան. «...զհոգի ի հօրէ ելեալ և յորդոյ երևեալ»: Այս պատասխանով հայկական վերնախավը փաստացիորեն մերժեց պապի առաջարկը, միաժամանակ կոպիտ կերպով չհակադրվելով վերջինիս:

ДАВИД ТИНОЯН

*Кандидат исторических наук
Кафедра всемирной истории ЕрГУ
davidtinoyan@gmail.com*

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ СВЕТСКИХ И ДУХОВНЫХ ВЛАСТЕЙ В КИЛИКИЙСКОМ АРМЯНСКОМ ГОСУДАРСТВЕ В 1240-1250 ГГ.

РЕЗЮМЕ

Царь Хетум Первый (1226–1269 гг.) воистину является одним из заурядных властителей своего времени. Он был активным субъектом в переднеазиатском регионе, одним из редких киликийских властителей, в период правления которого отношения государственной власти с армянской церковью были союзническими. Эти дружелюбные и союзнические отношения между церковью и государственной властью были построены при деятельном участии *величайшего* правителя ААЦ Костандина Бардзбердкого. Время правления главы государства и церкви почти что совпадали. Надо отметить также, что католикос был избран на этот пост благодаря открытой поддержке Костандина Пайла – отца царя Хетума, что имело немаловажную роль для воцарения юного Хетума. Несмотря на то что в вышеуказанном периоде не было особых церковных междоусобиц в ААЦ, тем не менее были некоторые проблемы внутри церкви, решение которых вынудил глав армянской светской и духовной власти действовать совместными усилиями. Подтверждением стал церковный собор Сиса в 1243 году, в котором приняли участие и представители светской власти в лице Хетума и высших дворян. В Соборе, среди обсуждаемых вопросов, главным был финансовый. Дело в том, что епископы восточных епархий, которые были подвластны Захаридам, не исполняли свои финансовые обязанности перед католикосом. В итоге Собор принял несколько решений по данному вопросу. Великий армянский философ, богослов Вардан Аревелци доставил в восточные епархии решения Собора, а местные светские и духовные власти дали свое согласие. В восточных епархиях выполнение постановлений, в частности – финансовых, задерживается до 1251 г.

Следующий факт сотрудничества между Хетумом и католикосом связан взаимоотношениями с папским престолом. В 1246 г. Папа специальным письмом обратился к Хетуму, где говорилось о воссоединении двух церквей под предводительством Рима на основании того, что папский престол был создан Петром – старшим учеником Христа.

Хетум за ответом обратился к католикосу, а тот к Вардану Аревелци. Последний отвечает по каждому пункту обвинения в адрес ААЦ. В итоге он обосновы-

вает неосуществимость идеи воссоединения церквей. Год спустя по настоятельству католикоса Костандина создается Артазская епархия ААЦ и начинается реконструкция храма св. Фаддея. Фаддей был одним из учеников Христа и с этим Костандин как бы обосновывал претензии Армянской церкви, считая себя равным с наместником св. Петра. Следующая фаза взаимоотношений Хетума и Костандина с папским престолом связано с требованием папы Иннокентия IV в 1251 г. В письме Папа требовал от восточных церквей принять одну из догм католической церкви по которому святой дух исходит из сына и из господ. Поручение ответить требованию было поручено группе богословов во главе которых опять-таки стоял Вардан Аревелци. В итоге они сформулировали поистине дипломатический ответ. Требования Папы не были отвергнуты, но и не были приняты.